

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԲԱՆՆԵՐ

Դպրոցը զիտֆէն ազատելու եւ իրական կեանքի մօտեցնելու գաղափարը հետզհետէ աւելի գետին կը գրաւէր գաստիարակութեան մէջ:

Սուղ ու դանդաղ շարժումի մը տուրքը: Միջին դարերու չափազանց «գոտական», կաղապարային ուսումնական դրութիւնը ընդհանրացուցած էր գաստիարակութիւն մը որ աւելի հանրազտարաններու յատուկ ծանօթութեանց համադումար խըճողումը կը նշանակէր անչափահաս ուղեղին մէջ, քան թէ անձնական փորձառութեանց վերակազմութիւնը՝ ճոխացումը եւ իմաստի վերածումը կեանքի մէջ:

Վերածնունդի մարդկայնական շարժումը, գիտութեան եւ արուեստի իր լայն պոզիտիւններով, չի գործէր հարթել կրթական դաշտը: Ու պէտք եղաւ Պէյքընի մը թեւրահատութիւնը ժամանակի տեսապաշտութեան դէմ, Երազմուսի մը հարազատ հիւմանիզմը, Բապըլէի մը կծու փարատքները, Մոնթայի մը նրբագնէին վերլուծումները, ու քաջակորով առաջարկութիւնները Ֆլենէլսի մը, վերածնունդի նուիրեալներուն զգայնել տալու համար՝ թէ կարող էր գոյութիւն ունենալ գաստիարակութեան ըմբռնում մը որ տարբեր էր եւ աւելի արդար բնութեան հանդէպ, եւ աւելի իրական, քան այն որ աւանդական շրջաններէն ի վեր գեղ կը տիրէր:

Անկէ յետոյ, Լոքքէէն՝ Բուսոյէն՝ Թերպարթէն մինչեւ Փեթալոյցի ու Ֆրէտպէլ պիտի համբերէր մանուկը, տեսնելու համար իր ազատութեան հոգեւորը, բնական իրաւունքներու ճանաչումը, պահանջներուն ճշմարիտ ըմբռնումը եւ լիզուին հասկըցուիլը:

Մանկան այս ազատագրումը՝ զոհողներու գործն է: Նոյն իսկ Մոլիէի մը զբոսական խարաղանը, կամ Վոլթէի մը — ինչո՞ւ այս բանագրութեամբ բառը գրչի տակ — անխնայ քննադատութիւնները ժամանա-

կի բարոյական ու հոգեկան կեղծաւորութեան դէմ, պէտք էր միանալ գոտացած Բուսոյի մը ձայնին, որ հեղձուցիչ մթնոլորտի մէջէն կը բարձրանայ արուեստական շարժարեալ կենցաղին դէմ, եւ ճշմարիտ տեսանկիւն մը կորուզուի ու հաւատքով, մարդը կը կոչէ իր մօլորումէն դէպի ետ, ծուռկի գալու բնութեան իրականութեան առջեւ, մանուկի պէս անկէ ճանչնալու ճշմարտութիւնը անոր օրէնքներովը վարելու համար կեանքը:

Ինչ պայքար՝ դարերու սովորութեանց ու վարդապետութեանց կազմած թանձր՝ անթիքի կեղեւը կոտրելու եւ ներքեւէն կեանքի կոչելու համար իրական՝ բարաստուն ուժերը որոնցմով մանուկը պիտի իրազորէր իր աշխարհը, իր բնութեան պահանջները, ու դանդաղ բուն ինքզինքը, իր ճշմարտը, իր իրական աշխարհին մէջ, փոխանակ զինք ամէն կողմէ սեղմող քաղաքակրթութեան օղակներուն:

Որովհետեւ դպրոցը չափահասի՝ չափանիշով, չափահասի՝ տեսակէտով ու հաշիւով ստեղծուած վանդակ մըն էր մանկան շուրջ, ուր նկատի էր առնուած մանուկը — անոր մտքին գործելու կերպը, անոր տարիքին հատաքրքրութիւնները, անոր ներքին զոհունակութեան առարկաները: Յրուել՝ մանկան բնութեան օտար զբաղումներով, բնութեան քան թէ հետաքրքրութեան վրայ հիմնուած գործունէութիւններով ու մեքենական բարոյասիրութեամբ կառուցուած այդ արուեստական աշխարհը. ըմբռնել՝ թէ մանուկը դպրոց կուգայ ո՞չ թէ «կեանքի պատրաստուելու» այլ կեանքը հոն ապրելու համար — ապրելով կեանքը՝ կարելի է միայն պատրաստուիլ կեանքի — այս երկար ճիգ, ճշմարիտ սէր ու խոր ըմբռնում կը պահանջէր, ի գոր յայտնեցին եւրոպայի մէջ մեծ միտքեր: Անոնց աշխատանքին ու հաւատքին ծանօթանալ՝ ո՞չ միայն ճանչնալ է արդի գաստիարակութեան սկզբնաւորութիւնները, այլ մանաւանդ գնահատել ասոր սուղ արժէքը որ այսօր այնքան թիթեւ եւ աժան կերպով կ'իրաւցնենք:

Ահա այդ ծանօթացումի ազուրկ փորձը կը գտնենք սա զեղեցիկ գրքին մէջ զոր Ամերիկայէն հայ մանկավարժ մը կուտամ

մեզի(*)։ Զորս իրական գեմքեր են անոնք, հոս չաա աւելի մարդկային գիմազծով ներկայացուած քան զոր կը գտնենք առ հոսարակի գաստարակութեան պատմութեան գիրքերու մէջ, կը յիշենք Will Durantի իմաստասիրութիւնը մարդկայնացնելու այդ շատ յաջող փորձը իր The Story of Philosophy ին մէջ։

Ferrière, իր Զատագոված ըմբռնումի տեսակէտէն գիտելով, պիտի այս չորսերը կոչէր «նախակարապետները զործօն զըպրոցի»։ Բարեկարգիչ կոչենք, առաջնորդող ըսենք, թէ տեսարան, անոնք շատ քիչ ճանչցուած են աշխարհի մէջ — հեղինակը կը կարծէ՝ միայն Ամերիկայի մէջ — թէ և իրենց յառաջ բերած սկզբունք ու գաղափարներու սերմերուն պատշն է որ այսօր կը քաղէ գպրոցը։

Բապլէյ, Մոնթայնը, Ֆէնէլոն, Բուսոյ։ Ի՞նչ իրաւունք ունինք հարցնելու թէ ինչո՞ւ չորս սխներով բաւականացիր է հեղինակը հաստատելու համար Ֆրանսական դաստիարակութեան յեղաշրջումը կառուցուածքը։ Ֆրանսական միայն, որպէս թէ կարելի ըլլար գտնենք անջատել ընդհանուր եւրոպայէն եւ իրենց վրայ հարկազարար ազդող միւս մտածողներէն որոնք ստեղծեցին այն ճիւղ մթնոլորտը որ զործեցին եւ արդիւնք տուին Բապլէյներ։ Կամ լճու անցնիլ Բուէնէն որու «ուսումներու մասին ճառ»ը — 17րդ եւ 18րդ դարերու շատ կարգացուած մանկավարժական գիրքը — «գանձարան մըն է ուսման նիւթ թերու եւ մանկավարժական իմաստութեան» (Painter)։ Մանաւանդ գալ մինչև Բուսոյ, ու քայլով մը ես չմտնալ փէսթալոցմիրին, անոր ալ ըսելու համար — վարպէս, խօսի՛։ Թէ և Զուիցերիոյ գերմանական բաժնին մէջ ծնած, բայց զործեցիր Ֆրանսականին մէջ, ու կը պատկանին Ֆրանսական մտածման մեծ աշխարհին, ինչպէս Բուսոն — Զուիցերիոյ մանուկը, բայց Ֆրանսայի մարդը։ Գրքի տիտղոսին պատիկ անարգարութիւննով մը պիտի արժէր աւելցնել այս նպաստը՝ փոխմ ալ զործնական խառնողով անըստ անձնութեան այս մարդուն, որ աւելի ինքզինքն արտադրանքները մանկան ուղիղ դաստիարակութեան իտէալին։ Կամ ինչո՞ւ միայն Ֆէնէլոնի տալ ազնկանց դաստիարակութեան հիմնադրական Երազմոս ու Կոմենիոս, — կամ աւելի առաջ՝ Պլատոնը։ — Ես անձնապէս չեմ համակրած Ֆէնէլոնի թերեւս՝ ենթակայօրէն՝ ասոր համար, որ իր մասին ամեն բանէ առաջ կարգացած եմ իր Դեմաքը որ կ'ոգէ ըլլալ լրացուցիչ Ողիստականի, բայց իրեն ալ կը պակսի, ինչպէս Ռիսուսի պալատի ճոխութիւնները վայելչողներուն, այդ թափառականին տղերը լարելու ուժը։ Զոն գտած եմ, Հոմերոսին իրական ու արամաթիկ զիւցադնազործութեանց փոխօրէն։ Երկար շարաշարուած մը բարոյախօսութեանց, յաճախ ձանձրացուցիչ, որոնք իրարու կցուած են պատմուածքի մը ցանցաւ թելերով։ Եւ այս գրուած՝ իր տարիքի բերումով ասանկ տափակ բարոյախօսութիւնէ ու անկենդան քարոզէ տաղտուկ միայն քաղող արքայապուն մը կրթելու համար։

Այս նմանութեամբ երկրորդական հարցումներու պատասխանով իր գիրքը չէ խըճողած վրոֆ. Սարաֆեան, եւ շատ արժանի ընտրութիւնով, ամփոփ կերպով տըւած է մեզի ինչ որ ինք բաւարար գտած է, ծանօթացնելու համար Ֆրանսայի նըշանաւոր դաստիարակներ։ Ատով ալ չնորհապարտ կը թողու ընթերցողը այս կարմիր կողքով, լութակալմ, սանկ կշտացնող նիւթով խտացած 134 էջով (որուն 8 էջը ընտիր մատենագրական ցուցակով) ընթերցումը հաճելի, սխալները՝ միայն տպագրական (ինչպէս, էջ 63 ի ճակատի անունը), նիւթերու յստակ ու լաւ դասաւորումով գիրքը, որուն միակ յանցանքը կարծութիւնն է, ամփոփ ըլլալու առաւելութեան քով։

Ապահովարար ամերիկացիներ աւելի շատ պիտի օգտուին այս գիրքէն։ Կորսուած իրենց երկրին հակայտարածութեան մէջ, անջատուած եւրոպայէն, եւ վստահ իրենց ստեղծած նորութեանց ու մեծութեանց արժէքին, անոնք չեն հարադատօրէն հետաքրքրուիր եւրոպայի մտածման

(*) FRENCH EDUCATIONAL THEORISTS, By KEVORK A. SARAFIAN, PH. D. Published by C. C. Crawford, University of Southern California, Los Angeles, Press of the La Verne Leader, La Verne, Calif. 1933.

առաքեալներով: Եւրոպացի մանկավարժութեան ուսանողներ տւելի ծանօթ են Ամերիկայի մէջ արդի մանկավարժներու գործին ու փորձարկումներուն: Բայց Ամերիկացի ուսանողներ՝ բաղդատական մանկավարժութեան դասէն դուրս առհասարակ անտեղեակ կը մնան Եւրոպայի գործերուն:

Այս՝ սակայն՝ չի նշանակեր թէ փրոֆ. Սարաֆեանի աշխատանքը միայն Ամերիկացիներու համար է: Մենք մանաւանդ պէտք ունինք անոր: Մեր դպրոցները ամէն անկիւնէ գիրք կը հոտին: Մզլոտած են մեր ուսուցման նիւթերը, և ուժէ ինկած՝ մեթոտները: Կեանքի արեւը քիչ կը թափանձէ հոն: Տղուն համար որ հոն կու գայ, կեանքը դպրոցէն դուրս է: Հոն կու գայ ոչ թէ ապրելու, այլ կաղապարուելու: Եւ ան կ'ատէ այս կաղապարանողը, ուր աւելի ճնշում կայ քան փոխադարձ հաղորդակցութիւն մեծին և փոքրին միջև:

Ճիշդ պէտք է, յարատեճիդ, նոր և առողջ համոզումներ գոյացնելու համար դպրոցի մասին, մանկան մասին, ուսուցման առարկայի մասին, մեթոտի մասին: Ու ո՛րքան օգտակար՝ ծանօթանալ գործին ու մտածման պատմական այս մեծ վարպետներուն, վկայութեան կոչել զանոնք ժամանակի ձգտած վարագոյրի ետեւէն, և իրենց լեզուն թարգմանել արդի աշխարհի պայմաններուն մէջ ձեռքերնին մածին դրած մշակներու: Հաղորդակից ըլլալ անոնց փորձառութեան, համոզման եւ հաւատքին, ու տեսնել որ մեր աշխատանքը, որքան ալ «նոր», շարունակութիւն մըն է էապէս քան թէ ըստեղծութիւն մը: Անոնց տուած ներշնչումէն է որ այսօր ունինք Տիուին, Տէքլոին, Թորնտայքը, Բլաքբէրը, Պինէն, Մոնթէսորին, Փարքհըլսը, և փորձարկումի մէջ դրուած բազմաթիւ «մեթոտներ»:

Ընկերային ընդհանուր արթնութեան հետ, դպրոցին մէջ ալ նոր օգի մը կը սաւառնի, թէ և տեղ տեղ շատ քննադատիչ ու քանդիչ իսկ թուի: Եթէ կը քանդուին դպրոցի պարիսպները, զանոնք աւելի ընդարձակելու համար է, մինչև որ դաստիարակութեան սահմանները երթան կորսուին ընտանիքի՝ շուկայի՝ գործարաններու առօրեայ իրական կեանքին մէջ: Ծարժում մը՝ որուն պիտի չկարենան զիմադրել աւանդական դաստիարակութեան

չափազանց բացորձակի վերածուած ուսուցման նիւթերը և առաձգականութենէ զուրկ երկաթի օրէնքները:

Փրոֆ. Սարաֆեանի գիրքը պատմական յստակ հայեացք մը կուտայ ֆրանսական աշխարհի մէջ այդ բարեշրջումի խորքի մասին:

Անրիյիսս

ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԱՅԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնենք Բարիզարնակ Աղնուամեծար Տօքթ. Հրանդ Համամճեանի, որ, ինչպէս անցեալ տարի մերձ երկտասնեակ մը օգտակար գիրքերով և ազգ. գրագէտներու ձեռագրաց նըմոյշներով, այս տարի եւս ճոխացուց Ս. Աթոռոյս գրչագրաց Մատենադարանը, հանգ. մեծահմուտ քանասէր Հ. Սուքիաս Վ. Պարոնեանի կարգ մը ձեռագիրներով, որոնք հետեւեալներն են.

1. Հայերեկ արմատներու քառարան:

2. Բաղդիթ հայերեկ համանունաց, հանգերձ բաղմաթիւ մէջբերումներով ազգ. մատենագիտութիւնք:

3. Հայերեկ քառարան յանգերու: Երեքն ալ, մանաւանդ առաջին երկուքը, ստուար գործեր, թէ և իբրեւ աշխատութիւն՝ թերի մնացած:

4. Պատմութիւն զծագման և զծաւալմանից այրութանից. ընդարձակ և խորագնին ուսումնասիրութիւն, ուր նկատի կ'առնուին բոլոր ծանօթ հին և նոր լեզուներու այբուբենքը, ինչպէս նաև, բաղդատականօրէն, հայկականքը:

5. Արուեստ մասնագրութեան. ընդարձակ և ընտիր գործ, որ տեսակ մը գրագիտութիւն է, թէ և հին ձեռով բայց հմտութեամբ գրուած, որուն կը խառնուի նաև հետադարձական արուեստի և տրամաբանութեան ուսումը:

6. Անկախութիւն Հայոց. այս վերնագրին տակ ամփոփուած են իր քանի մը բանախօսութիւնները մեր ազգային պատմութեան վրայ, զորս հաւանաբար խօսած